

14. Запровадження процедур залучення громадськості до сфер боротьби з корупцією.

15. Заохочення поведінки громадян і діяльності політичних партій та виборчих кампаній, які перешкоджають корупції.

16. Забезпечення засобів масової інформації вільним доступом до інформації з питань корупції та надання можливості вільно її використовувати.

17. Забезпечення ефективності засобів цивільного судового захисту інтересів тих осіб, які постраждали внаслідок корупції.

18. Заохочення досліджень з питань корупції.

19. Забезпечення врахування кожного з аспектів зв'язку корупції та організованої злочинності.

20. Розвиток у найширшому розумінні ймовірного співробітництва в усіх галузях боротьби з корупцією.

Перераховані напрямки нашли своє закріплення в Концепції боротьби з корупцією на 1998-2005 рр., затвердженій Указом Президента України від 24 квітня 1998 р. Зокрема в ній визнано, що міжнародне співробітництво у боротьбі з корупцією одним з пріоритетних напрямів зовнішньополітичної діяльності держави. Україна як держава, що має значний досвід у боротьбі з корупцією, повинна найближчим часом увійти повноправним членом до міжнародної системи боротьби з транснаціональними проявами корупції.

Надійшла до редколегії 14.09.2000

*В.О. Навроцький, канд. юрид. наук, доцент
Львівського держ. ун-ту ім. І.Франка*

ПРИНЦИП «ПОДВІЙНОЇ КРИМІНАЛЬНОСТІ» ТА ЙОГО ВРАХУВАННЯ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, СКОЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ ІНШИХ ДЕРЖАВ

Транснаціональний характер сучасної злочинності робить актуальним питання про кваліфікацію злочинів, вчинених поза межами держави, на території якої винний притягається до кримінальної відповідальності або виданий до суду. Воно стосується суверенних прав на застосування до винних свого законодавства як тієї держави, де вони вчинені, так і держави, на території якої особа притягається до кримінальної відповідальності або віддана до суду. Оскільки загальновизнаний принцип *non bis in idem* та принцип національного суверенітету не дозволяють кваліфікувати діяння, вчинені поза межами національної території, одночасно за законодавством кількох держав, то виникає колізія між законом держави, де особа вчинила діяння, яке підлягає кримінально-правовій кваліфікації, та держави, де вона піддана кримінальному переслідуванню. Така колізія вирішується на підставі норм КК України, багатосторонніх міжнародно-правових договорів та двосторонніх договорів України з іншими державами.

Чинне кримінальне законодавство України та міжнародно-правові договори в цій сфері – як ті, учасником яких є Україна, так і інші, що не є в нашій державі джерелом права (але мають значення морального авторитету), передбачають, що за злочини, вчинені поза межами держави, відно-

відальність настає у певних випадках. Так, відповідно до ст.5 КК за цим Кодексом кваліфікуються дії, вчинені поза межами нашої держави: громадянами України; особами без громадянства, які перебувають в Україні; іноземними громадянами, у випадках, передбачених міжнародними договорами.

Не викликає сумніву, що така кваліфікація може мати місце лише за умови, коли діяння визнається злочином і за законодавством держави, на території якої воно вчинене, і за законодавством України, тобто, кваліфікація відбувається відповідно з так званим принципом «подвійної кримінальності». Цей принцип не відноситься до універсальних принципів кримінально-правової кваліфікації, оскільки не стосується оцінки будь-якого злочину. Разом із тим, він обов'язковий для кваліфікації злочинів, вчинених поза межами держави, на території якої особа піддається кримінальному переслідуванню.

Відповідні положення неодноразово закріплювалися в багатосторонніх міжнародних договорах, в тому числі повноправним учасником яких є Україна, а також в двохсторонніх договорах України з іншими державами про правову допомогу. Так, стаття 72 Конвенції про правову допомогу з цивільних, сімейних та кримінальних справ, укладеної 22 січня 1993 року в м. Мінську між державами – членами СНД та Протоколу до неї від 29 березня 1997р. (Відомості Верховної Ради України. 1994. №46. Ст.417; 1998. №26. Ст.162) передбачає, що кожний її учасник зобов'язується за дорученням іншого учасника здійснювати відповідно із *своїм законодавством* (курсив наш. – В.Н.) кримінальне переслідування проти власних громадян, які підозрюються в тому, що вони вчинили на території учасника, який запитує, злочин (Відомості Верховної Ради України. 1994. №46. Ст.417).

Вчинене за кордоном діяння, за яке особа притягається до кримінальної відповідальності, повинно визнаватися злочином також за місцем його вчинення. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 р., Європейська конвенція про передачу кримінальних справ від 15 травня 1972 р. передбачають, що підставою для порушення кримінального переслідування, для видачі злочинця тощо є вчинення діяння яке підпадає, під ознаки правопорушення, передбаченого як власним кримінальним законодавством, так і законодавством іншої Договірної Сторони.

Незлочинні дії не можуть бути кваліфіковані як злочин і в іншій державі, вони не можуть бути підставою кримінального переслідування. Тому незрозумілим видається положення, викладене в ст.54.2 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах, а також у відповідних статтях аналогічних договорів з рядом інших держав. Там передбачено, що договірні сторони можуть подавати клопотання про порушення *кримінального* (курсив наш. –В.Н.) переслідування також у зв'язку з такими порушеннями права, які згідно з законодавством запитуючої Договірної Сторони є злочином, а згідно з законодавством запитуваної Договірної Сторони – тільки *проступком*. Очевидно, що в таких випадках мова має йти про переслідування в адміністративному порядку, але аж ніяк не про кримінальне, оскі-

льки, як визнається в міждержавному Договорі, воно не передбачене законодавством держави, якою здійснюється. Адже в таких випадках, як спеціально визначено в ст.54.3. вказаного Договору, установи юстиції записуваної сторони застосовують законодавство своєї держави.

Більше того, навіть деякі злочини, вчинені за кордоном, не можуть бути підставою кримінального переслідування в іншій державі. Міжнародно-правові угоди передбачають, що держава, до якої звернений запит про кримінальне переслідування, видачу злочинця і т.п. може відмовитися від його виконання, якщо вона вважає, що відповідне посягання є правопорушенням політичного характеру, або військового характеру чи фінансового (в деяких договорах – податкового) характеру [1, с. 1083, 1100].

Отже, при здійсненні кримінального переслідування за злочини, вчинені поза межами держави, виникає потреба кваліфікувати діяння насамперед за законом місця вчинення злочину, тобто за законом іноземної держави. Причому обов'язок такої кваліфікації покладається на відповідні органи держави, в якій особа притягається до кримінальної відповідальності. Адже жодний із згаданих міжнародно-правових договорів не встановлює обов'язковості кримінально-правової кваліфікації, проведеної в одній державі для компетентних органів іншої держави і навіть не передбачає направлення іншій стороні офіційних документів про проведену кваліфікацію. Зате такі договори передбачають направлення документів, в яких міститься опис фактичних обставин діяння та текст положень закону запитуючої сторони, на підставі якого діяння визнається злочином, а також текст інших законодавчих норм, які мають істотне значення для вирішення справи. Тобто, в розпорядження іншої сторони надаються матеріали, які виступають підставою кримінально-правової кваліфікації за місцем вчинення діяння. Видається, що направлення тексту положень відповідного закону тим самим означає, що компетентні органи держави, в якій вчинено діяння, вказують на те, що, на їх думку, кваліфіковано діяння має бути саме за цим законом, а не якимось іншим.

Слід відзначити велике практичне значення того, що в розпорядження правоохоронних органів та судів надається відповідний нормативний матеріал. Навіть з пошуком джерел вітчизняного законодавства нерідко виникають проблеми, з матеріалів і опублікованої, і місцевої судової практики відомі несподиноки випадки, коли суди не враховували змін до КК річної чи ще більшої давності, не кажучи вже про підзаконні нормативно-правові акти. А при існуючому стані міждержавних контактів, рівні інформованості про законодавство іноземних держав віднайти потрібний зарубіжний нормативний акт для пересічного слідчого, прокурора, судді майже неможливо. Тим більше, що користуватися слід актами, чинними на момент вчинення діяння, знати ті з них, які мають зворотню силу. Тексти КК зарубіжних держав публікуються рідко, увагу українських та російських видавців привертає законодавство далеко не всіх держав. Парадоксально, що кримінальне законодавство таких держав, як Франція, ФРН, Канада в Україні більш доступне, ніж її найближчих сусідів – Молдови, Румунії. Держави з розвинутими правовими традиціями інформують про своє законодавство

через глобальну інформаційну мережу Internet, публікують збірники, існують його українські чи російські переклади.

Таким чином, кримінально-правова кваліфікація діяння, вчиненого поза межами України, потребує звернення до законодавства як держави, в якій воно вчинене, так і до кримінального законодавства України. Тому є підстави визнати резонною висловлену в літературі думку про те, що підставою кримінальної відповідальності в подібних випадках визнається наявність складу злочину, передбаченого як вітчизняним, так і зарубіжним законодавством [2, с.55] Інакше – без посилання на законодавство іноземної держави, а також на відповідну частину ст.5 КК – неможливо обґрунтувати її застосування національних кримінально-правових норм. При цьому, основною нормативною підставою кваліфікації є КК України. Слідчі та судді, які розглядають справу про діяння, вчинене за кордоном, самостійні у його кримінально-правовій оцінці за законодавством України. Перед ними стоїть завдання не віднайти норму КК України, яка відповідає нормі законодавства зарубіжної держави, а оцінити фактичні обставини справи з точки зору нашого законодавства й кваліфікувати скоєне за законодавством України.

Норми ж кримінального законодавства держави, в якій вчинене відповідне діяння, виступають лише додатковою підставою кримінально-правової кваліфікації. Вони складають частину гіпотези норми, за якою кваліфікується діяння, вчинене за кордоном. При кваліфікації розглядуваних діянь належить посилатися як на статті Особливої частини КК України, так і на ст.5 КК та статті кримінального законодавства держави місця вчинення діяння.

Таким чином, можна констатувати, що при кваліфікації злочинів, скоєних на території інших держав, слід враховувати принцип «подвійної кримінальності», який полягає в тому, що:

- діяння повинно визнаватися злочином як за законодавством місця його вчинення, так і за законодавством держави, де особа піддана кримінальному переслідуванню;
- держава, на території якої особа притягається до кримінальної відповідальності, не відносить вчинений за її межами злочин до таких, переслідування якого можливе лише за місцем вчинення;
- скоєне кваліфікується за законом держави, на території якої особа притягається до кримінальної відповідальності.

Список літератури:

1. Україна в міжнародно-правових відносинах. Книга 1. Боротьба із злочинністю і взаємна правова допомога. К.: 1996. С.1083, 1100.
2. Кленова Т.В. Принципы уголовного права и принципы кодификации в уголовном праве // Государство и право. 1997. №1.

Надійшла до редколегії 10.06.2000